

Monitorování cenového vývoje v období zavádění eura

Tento materiál byl projednán poradou vedení Českého statistického úřadu dne 18. listopadu 2008. Předseda Českého statistického úřadu souhlasí s předáním materiálů Národní koordinační skupině pro zavedení eura v ČR k dalšímu pracovnímu využití.

Monitorování cenového vývoje v období zavádění eura

1. Úvod

Vláda ČR ustavila Národní koordinační skupinu (dále jen „NKS“) pro zavedení společné měny Evropské unie - eura v České republice. Součástí této NKS je Pracovní skupina pro informatiku a statistiku (dále jen „PSIS“). Členy této skupiny jsou zástupci – vedoucí pracovníci Ministerstva financí, Ministerstva vnitra, České národní banky, Českého statistického úřadu (místopředseda Stanislav Drápal) a SPIS – Sdružení pro informační společnost. Na základě požadavku NKS požádala PSIS, aby zástupce ČSÚ připravil první pracovní verzi materiálu, který bude mapovat možnosti opatření před přijetím a po přijetí eura v ČR z hlediska statistického zachycení dopadu na vývoj cen. Tento materiál byl konzultován v rámci ČSÚ s vrchním ředitelem sekce 6 Janem Srbem a ředitelem odboru 43 Jiřím Mrázkem. Po zapracování jejich připomínek byl předán k vyjádření členům PSIS. Jejich doporučení jsou zapracována do této verze. NKS žádá, aby materiál projednání vedením ČSÚ jí byl poskytnut k dalšímu pracovnímu využití v rámci komplexní přípravy ČR na přijetí eura. Jedná se především o přípravu komplexního návrhu pro vládu ČR, který by měl obsahovat konkrétní návrhy opatření, včetně jejich rozpočtového zajištění. Z toho vyplývá, že by navrhovaná opatření v oblasti statistiky měla být v případě jejich akceptace současně zajištěna i rozpočtově. Konkrétní požadavky na rozpočet související s jednotlivými navrhovanými opatřeními v oblasti statistiky bude vypracován poté, kdy NKS posoudí oficiální materiál ČSÚ a rozhodne, zda všechna nebo jen některá navrhovaná statistická zjišťování budou zahrnuta do materiálu pro vládu ČR.

2. Zavedení eura a dopad do oblastí cen

Období těsně předcházející a těsně následující zavedení eura - jako měny nahrazující národní měnu - je potenciálně obdobím dynamičtějšího vývoje cen. A to nejen spotřebitelských, ale také cen výrobců. Toto období lze vymezit zpravidla 6 měsíci před okamžikem zavedení eura a 12 měsíci po jeho zavedení.

Pro přípravu na měření vývoje různých typů cen v uvedeném období lze využít zkušeností z jiných zemí, které již tímto procesem prošly nebo procházejí. Nejaktuálnější je zkušenost Slovenska, kde se Statistický úřad Slovenské republiky (dále jen „ŠÚ SR“) věnuje přípravě na měření vlivu zavedení eura na Slovensku. Konkrétně na Slovensku půjde o měření dopadu na vývoj spotřebitelských cen, tedy na vývoj inflace. V této souvislosti se jednoznačně prosadil názor, že je oproti běžné situaci nezbytné zvýšit periodicitu zjišťování cenového vývoje.

ŠÚ SR kromě rutinního zjišťování míry inflace měsíčně zabezpečuje vyšší periodicitu zjišťování na základě zúženého spotřebitelského koše a menšího množství prodejů a provozoven v dekádním intervalu. Za tímto účelem ŠÚ SR vybral 194 komodit. Dekádní výsledky jsou publikovány na portálu: www.statistics.sk. Pro zajištění okamžité informace po termínu zavedení eura ŠÚ SR naplánoval mimořádné měření inflace na rozsahu 60 komodit zboží a služeb ke dni 2. a 5. ledna 2009.

Pro Českou republiku, kde zatím nebylo přijato politické rozhodnutí o termínu zavedení eura, lze připravit a diskutovat návrhy, které budou precizovány a realizovány ve vazbě na

rozhodnutí o tomto termínu. V předkládaném materiálu jsou navrhovány tři základní oblasti možného řešení:

1. Doba zvláštního sledování cen
2. Typy sledovaných cen
3. Základní metody sledování těchto cen.

2.1 Doba zvláštního sledování

Euro zatím vždy bylo zaváděno v členských státech Evropské unie k 1. lednu. To lze předpokládat i v případě ČR. Příprava na zavedení eura jako národní měny může v dané zemi vyvolat – i ve vazbě na zkušenosti některých států, které tímto procesem prošly – zvýšené nákupy zboží ze strany obyvatelstva, ale také předzásobení velkoobchodu i maloobchodu a s tím související dopady na výrobce a dovozce. Kromě toho 4. čtvrtletí každého roku je ve znamení zvýšené poptávky maloobchodu v souvislosti s nákupy na vánoce a konec roku. Z těchto důvodů se jako objektivnější ukazuje specifické měření vývoje cen po dobu 6 měsíců před přijetím eura. V důsledku předvánočních nákupů je rovněž typické výrazné snížení poptávky maloobchodu zejména v lednu. To může být umocněno také předzásobením z důvodu obav obyvatel z vlivu zavedení eura na výši cen, ale také z obav o dostatek hotovosti v nové měně a z jejího praktického používání. Rovněž některé obchody mohou omezit svoji činnost, aby předešly povinnosti používat po určité období obě měny jako platidlo. Na druhé straně je třeba detailně sledovat cenový vývoj nejméně po celý rok po zavedení eura a vytyčovat případné oblasti, kde dochází k výraznějším cenovým posunům, včetně kvantifikace vlivu zavedení eura na vývoj inflace.

Vzhledem k zavedení eura v ČR v okamžiku „t“ lze doporučit specifické sledování vývoje cen pro období $(t - 6)$ a $(t + 12)$.

2.2 Typy sledovaných cen

Všechny státy, které zaváděly euro jako národní měnu, se zaměřily na sledování dopadu této operace na vývoj inflace, tedy na vývoj spotřebitelských cen. Kromě toho lze však také sledovat zejména dopad na ceny výrobců, případně i na ceny vývozců a dovozců. Český statistický úřad (ČSÚ) sleduje vývoj všech těchto cenových okruhů s publikováním zpravidla měsíčních výsledků.

Ke zvážení tedy lze navrhnout následující sledování cen:

1. Dekádní sledování cenového vývoje na omezením vzorku zboží a služeb dle příkladu Slovenska. V tomto případě je žádoucí s předstihem vytipovat adekvátní položky ke sledování a zajistit vytvoření příslušné metodiky. O délce takového sledování je třeba vést diskusi. Jako optimální se jeví doba $t-6$ až $t + 12$.
2. Spotřebitelské ceny zboží v maloobchodě a služeb placených obyvatelstvem jako přímé měření míry inflace s každoměsíčním výstupem. Toto měření ve standardní podobě má výstup za ČR celkem a umožňuje poskytovat údaje o indexu spotřebitelských cen (míře inflace) za skupiny zboží a služeb. V současné době se index spotřebitelských cen (CPI) počítá za tyto sociální či územní struktury:
 - a) Důchodci
 - b) Zaměstnanci
 - c) Rodiny s malými dětmi v nízkopříjmovém pásmu
 - d) Praha.

Od roku 2009 se předpokládá zrušení výstupních údajů za zaměstnance a rodiny s malými dětmi v nízkopříjmovém pásmu. Důvodem je malý zájem o tyto údaje a potřeba snížit výdaje na zjišťování.

Na základě zkušeností Slovinska, Kypru, Malty a Slovenska je vhodné vytvořit metodiku statistického zjišťování specifického vlivu zavedené eura na míru inflace (tzv. changeover inflation), to je například explicitně odlišit důsledky celosvětového růstu cen potravin a energií od vlivu zavedení eura.

3. Ceny výrobců jsou zjišťovány přímo u výrobců v průmyslu, stavebnictví a v zemědělství. Výstup výsledků je zpravidla měsíční. Ve stavebnictví je výstup čtvrtletní s tím, že v měsíci se provádí pouze souhrnný odhad. Někteří výrobci však již obchodují v eurech. Vývoj těchto cen nepřímo signalizuje možné dopady na vývoj spotřebitelských cen. Může také odrážet vývoj cen dovozu a vývozu. Zde je možné ponechat stávající periodu zjišťování.
4. Ceny vývozu a dovozu jsou měsíčně uváděné indexy vývoje cen zboží vyráběného v ČR a vyváženého do zahraničí a cen zboží dováženého ze zahraničí do ČR. Údaje jsou v současné době již uváděny v eurech a US dolarech. Stávající perioda zjišťování bude i v tomto segmentu postačující.

Kromě uvedeného statistického sledování vývoje cen lze ještě zvážit využití statistického zjišťování o struktuře spotřeby obyvatel, tzv. statistiky rodinných účtů. Toto zjišťování se provádí na výběrovém souboru domácnosti se čtvrtletními výstupy a členěním údajů za ČR, případně oblasti soudržnosti nebo kraje, s údaji o struktuře spotřeby podle druhů zboží a služeb a také se zachycením údajů o některých sociálních skupinách, zejména o domácnostech důchodců a mladých rodin s dětmi, které jsou pod určitou (nízkou) hranicí příjmu na osobu. Toto zjišťování s delším časovým odstupem zpracování než u cenové statistiky by umožnilo porovnat dopad zavedení eura a s tím souvisejících cenových změn na strukturu spotřeby zboží a služeb, zejména pak u skupin obyvatel s omezenými příjmy.

3. Základní metody sledování

Výše uvedená statistická zjišťování probíhají rutinně. Vzhledem k tomu, že ČR nezaznamenala v posledních letech žádné dramatické ekonomické změny a současně je vyvíjen tlak na snižování administrativní zátěže respondentů statistickými zjišťováními a snižování nákladů na tyto aktivity, jsou uvedená statistická zjišťování prováděna na poměrně malých souborech respondentů. A to jak obchodů a výrobců, tak i domácností. K vyloučení nahodilých chyb a také pro případně podrobnější výpověď získaných výsledků o vývoji a jeho příčinách, lze doporučit po uvedené specifické období posílení těchto zjišťování. A to zejména rozšíření počtu respondentů. Současně ale bude nezbytné udržet nebo ještě zkrátit termíny zpracování a poskytování těchto výsledků. Proto je nutno včas posílit rozpočet Českého statistického úřadu jak k rozšíření souborů zpravodajských jednotek, kde u domácností pro statistiku rodinných účtů je poskytování dat honorováno, tak k posílení mzdových prostředků na přechodné zvýšení počtu tazatelů, nákladů na cestovné (sběr dat v terénu) a platby za posílení kapacit zpracování. Konkretizaci těchto dodatečných prostředků lze provést až ve vazbě na znalost termínu zavedení eura v ČR (předpokládaná cenová hladina).

Spotřebitelské ceny

Opatření u měsíčního zjišťování by měla směřovat k rozšíření souboru zpravodajských jednotek tak, aby byl snížen možný dopad některých nahodilých extrémů. Bude třeba stanovit případné regiony, které by měly mít vlastní výsledné údaje. Může se jednat například o regiony s větším podílem sociálně slabé populace, regiony příhraniční s možností nákupu v blízkém zahraničí apod. Rovněž bude třeba rozšířit dobu sběru výsledků v průběhu měsíce a zejména v lednu sledovat ceny od samého počátku měsíce. Včas je nutno zvážit, zda nemá být rozšířen obsah spotřebitelského koše, který v současné době zahrnuje méně než 800 položek zboží a služeb. Aktualizace tohoto koše se provádí ze statistiky rodinných účtů, která ze struktury spotřeby poskytuje údaje o nejvíce nakupovaných položkách a jejich váze na celkové spotřebě. V případě rozšíření spotřebního koše je nutno

provést rozšíření zjišťování o spotřebě domácností nejméně s dvouletým předstihem před zavedením eura.

U nově navrhovaného dekádního zjišťování bude nezbytné – v případě schválení tohoto záměru – zcela nově vypracovat příslušnou metodiku. Přitom se jeví jako vhodné využít zkušenosti ŠÚ SROV.

Ceny výrobců

V tomto směru působí na vývoj více faktorů. Ceny výrobců však mohou odrazit výrazně vyšší poptávku vnitřního obchodu (předzásobením) před zavedením eura a rovněž dopady zavedení eura na spotřebitelské ceny a následně na změny ve struktuře spotřeby domácností. To však může být dlouhodobější proces, který se může projevit i později než 6 měsíců po zavedení eura.

Ceny vývozu a dovozu

V této skupině cen bude patrně měření dopadu zavedení eura nejkomplicovanější. Vzhledem k pevnému vázání CZK na euro v předstihu před zavedením eura patrně již mezinárodní faktory odezní. Může se však projevit krátkodobý vliv snahy maloobchodu o předzásobením a případně následné změny struktury spotřeby domácností.

Statistika rodinných účtů

Jak je uvedeno u statistiky spotřebitelských cen, případný požadavek na rozšíření spotřebitelského koše je nutno realizovat s cca dvouletým předstihem rozšířením zjišťování o spotřebě domácností po jeden rok a následným vypracováním nového spotřebního koše, včetně váhy jeho jednotlivých položek.

Druhým úkolem je zjištění změn ve struktuře spotřeby domácností porovnáním struktury před zavedením eura a po jeho zavedení. Lze provést porovnání struktury 2. pololetí roku před zavedením a 1. pololetí roku po zavedení eura. Vzhledem k tomu, že však v průběhu roku působí na strukturu spotřeby různé sezónní vlivy (dovolené a prázdniny, samozásobením ovocem a zeleninou, vánoční nákupy apod.), bylo by vhodnější porovnávat ucelené roky. Tedy celý rok před zavedením eura a celý rok po jeho zavedení. To sice zvýší náklady na tuto statistiku, ale umožní to jednak jednoznačně vyloučit sezónní vlivy v průběhu roku, a jednak to umožní lépe rozeznat bezprostřední reakce domácností těsně před zavedením a po zavedení eura a poznat dlouhodobější dopady, které po zavedení eura budou vyplývat také z reakce na spotřebitelské ceny. To znamená změnu struktury spotřeby tam, kde dojde k trvalé změně spotřebitelských cen po zavedení eura, nikoliv jen jako krátkodobé reakce. Navíc rozšířením souboru domácností – respondentů bude možné objektivněji posoudit dopady na sociálně slabší skupiny populace. Tím se podaří získat objektivní podklady pro případná politická rozhodnutí o sociálních opatřeních, směřujících k eliminaci případných dlouhodobých tvrdostí vyplývajících ze zavedení eura na některé sociálně slabší skupiny obyvatel.

4. Závěr

Tento materiál je prvním popisem možného postupu statistického zjišťování dopadů přípravy a implementace zavedení eura na vývoj spotřebitelských i jiných typů cen v ČR. Navržené postupy budou ještě vyžadovat důkladnou diskusi s potenciálním uživateli výstupů. Přínosné bude jejich konzultování v zemích, které tímto procesem prošly v nedávné době (Slovinsko, Malta, Kypr) nebo jím procházejí (Slovensko), případně ještě budou procházet před Českou republikou. Materiál je v současné době určen především pro potřeby Národní koordinační skupiny pro zavedení eura v ČR.